

СТАНОВИЩЕ

на дисертацията на доц. д-р Катя Исса

на тема

БЪЛГАРСКИ ЕЗИК НА ЮГ ОТ ЕКВАТОРА

**(СОЦИОЛИНГВИСТИЧНО ПРОУЧВАНЕ НА ЕЗИКА НА БЪЛГАРСКАТА ЕМИГРАНТСКА
ОБЩНОСТ В ГР. СИДНИ, АВСТРАЛИЯ),**

**представена за присъждане на научната степен „доктор на науките“ в област на
висшето образование 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.1.**

Филология

от

проф. д-р Дияна Янкова, Нов български университет

1. Данни за конкурса

Със заповед РД-38-304/22.06.2023 г. на Ректора на СУ „Св. Климент Охридски“ съм определена за член на научното жури за защита на дисертационния труд на доц. д-р Катя Исса. Потвърждавам, че са ми предоставени документите и материалите, необходими в рамките на подобна процедура според ЗРАСРБ и Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и за заемане на академични длъжности в СУ „Св. Климент Охридски“.

Видно е че доц. д-р Исса е покрила минималните национални изисквания по чл. 2б, ал. 2 и 3 от ЗРАСРБ. Извършената проверка чрез антиплагиатска система показва, че трудът е оригинален и авторски.

2. Съпътстващи текстове и документация

Съобразно изискванията кандидатката е представила автореферат на български език, който се състои от 60 страници и съответства на текста на дисертационния труд. В автореферата не са включени приносите според авторката.

Кандидатката е приложила и 30 научни публикации по темата на изследването като две от тях са в списания, реферирани и индексирани в световни бази от данни. Като цяло приложените съпътстващи текстове на кандидатката изпълняват и количествените и качествените изисквания по чл. 26 от ЗРАСРБ и чл. 1а, ал. 1 от ППЗРАСРБ.

3. Характеристики и организация на дисертационния труд

Представеният за оценка дисертационен труд се състои от 616 страници, които обхващат увод, пет основни глави, библиография с 186 заглавия, приложения, публикации по темата и научни приноси на дисертационния труд.

Що се отнася до основните съдържателни характеристики на текста ще си позволя да предложа тяхното обобщение и да заявя, че намирам дисертацията на К. Исса за задълбочен и интересен труд. Трябва първо да се отбележи актуалността на темата. Активната и динамична миграция в световен мащаб, и от България в частност през последните десетилетия доведе до възникването на предизвикателства, свързани с тези нови условия на пребиваване. И естествено се поражда въпросът до каква степен първото поколение емигранти запазват родния си български език, как той се променя под влиянието на другата езикова среда и дали го предават на техните деца, родени в държавата на емиграция.

Целта на изследването е ясно формулирана, и изследователските въпроси са добре систематизирани. Те са свързани с основните аспекти на обекта на изследване, от които произтича и основната хипотеза на труда. Целта е чрез проучване на българската езикова ситуация в Сидни, Австралия, да се изработи методика за изследване на измененията в езика на българските емигранти, като се отчете конкретната езикова ситуация, в която

тези емигранти използват родния си език. По този начин ще изпъкнат промените в българския език вследствие на интерференцията от английския, ще се провери хипотезата дали се прибъгва до родния език предимно в домашна среда, и дали се владее от второто поколение български емигранти. Чрез изследването на езика, който се използва от българската диаспора в Сидни ще се установи алгоритъмът на деформация на българския език, като под алгоритъм д-р Исса разбира „процес, който в случая проследява движението на речевите промени, деформациите на езиковите фрагменти при говорене на български, интерференциите от английския език в речевите реализации на родния български (стр. 50-51).

Хипотезите на изследването са, че лексиката е сферата, която ще бъде податлива до най-голяма степен на интерференция, след това фонетиката на вмъкнатите думи, докато граматическите структури са най-много устойчиви на интерференция.

Българската езикова ситуация в Сидни се изследва на базата на теренно проучване, което включва анкети и интервюта с 80 българи имигранти, както и проследяване на държавната политиката към българите зад граница и конкретно политиката на МОН към българските училища в чужбина, и пригодността на одобрените учебни програми и учебници (доколкото ги има).

Авторката предоставя научно аргументирани основания защо е избрала да изследва езика на българите в Сидни (стр. 29-35). Като езиковед, изследвал езика на българите в Канада, напълно споделям разочарованието на д-р Исса, че по-малък от очаквания брой българи са склонили да участват в изследването. Изборът наистина е ограничен и изследователят трябва да се задоволи с тези емигранти, които се съгласят, независимо от предварителните намерения за разделяне на информаторите по различни категории като възраст, пол, време на престой в страната, образование и др. Следователно д-р Исса разделя респондентите на три групи по възраст, поради факта, че

езикът на различните поколения ще се характеризира с различни отклонения. По този начин тя определя три групи: 5-25 г., от 26-65 г., и над 66 год. (давам модифицирани цифри, защото няма как едната група да е 5-25, а другата да започва пак от 25-65 и т.н.).

Като резултат от изследването се установява, че българският език, използван от респондентите показва своеобразна междинна система на езика, която е и национална, и отличителна за средата в Сидни, като е налице и типична за този град езикова норма. Разглеждат се и причините за смяната на кода, предимно при втората група респонденти, поради недостатъчното ниво на владеене на български език от първата група и на английски от третата група. Д-р Исса въвежда понятията отклоняване, разбългаряване и отродяване (стр. 506-507) за да разграничи интерференцията по видове в зависимост от групата, в която попадат изследваните индивиди.

След като е преподавала в Българското неделно училище в Сидни в рамките на почти два месеца, д-р Исса твърди (мнение, което съвсем споделям), че съдържанието на сегашните учебници не отговаря на концептуалното ниво на учениците в Австралия, които едва ли чувстват близки имена като напр. Вида, Стойо, Груйо и предмети и понятия като стобор, вир, и др. Следват и граматически примери, които са безспорно неуместни за съответната австралийска културна среда.

В заключение, според авторката факторите, които биха възпрепятствали процеса на забравянето на българския език в случая в англоезичната среда в Сидни са семейството, българското училище и българската държавна политика.

4. Приносите на изследването и коментари за тях:

В дисертацията се очертават не само теоретични, но и приложни приноси, като е извършен и огромен труд на събиране, транскрибиране и тълкуване на интервютата с респондентите. Научната значимост на труда се определя от факта, че за първи път се

осъществява системно и задълбочено теренно изследване на български имигранти в гр. Сидни, Австралия от социолингвистична гледна точка, предимно в синхронен план. Анализирани са начините за забавяне на загубата на българския език в емигрантската общност.

Научната методология е съобразена с комплексните особености на предмета на изследване. Резултатите се обобщават теоретично и надграждат съществуващата теория. Приносен момент е и преосмислянето на някои социолингвистични термини и понятия, които се изпълват с ново съдържание.

Установяват се закономерностите при отклоненията в речта на българските емигранти в Сидни и алгоритъмът на процеса. Подчертава се острата нужда от нова методика при изучаване на българския език в чужбина като втори роден, която съществено се различава от преподаването на българския език роден или като чужд в България.

Трудът представлява едно необходимо предизвикателство към МОН, към държавната образователна политика, към Агенцията за българите в чужбина и други свързани институции за ясни и последователни позиции и действия за запазване на българския език при българските диаспори.

В дисертационния труд се дават перспективи и за по-нататъшни изследвания.

Предложеният дисертационен труд успешно изпълнява зададените цели и отговаря на поставените в началото изследователски въпроси.

5. Препоръки и критични бележки:

Трудът ще спечели ако се направи актуализация на резултатите и съпоставка със ситуацията в по-ново време. Изследването е проведено почти преди десетилетие, като се очаква разлика в резултатите поне при броя на учениците в училище поради въвеждане

на смесено присъствено и онлайн обучение. От друга страна, при справка в списъците на МОН за училищата зад граница (както и тези по НП „Роден език и култура зад граница“) за периода от 2013 – 2023 г. единствените две училища в Австралия са в Сидни и в Аделаида. Д-р Исса твърди на стр. 107, че към 2016 г. те са 5. Откъде идва това несъответствие?

На стр. 20 се твърди, че „нашата морфология не притежава морфологичната категория падеж“ при личните местоимения, и следователно според авторката учителката във Виена е имала предвид падежите в немски, но езиковедите-българисти говорят именно за (остатъци от) падежи при личните местоимения в български език (напр. Сотиров 2018, Хаджиева 2022) и е ясно, че в приведения пример става въпрос за български, а не за немски език.

За да имат тежест резултатите от изследването нямаше да е лошо да бъдат подкрепени от количествени показатели и статистически данни, които да потвърждават или отричат хипотезите на автора. Изречения от вида на „Лексикалните интерференции (...) в процентно отношение сигурно биха заели поне една четвърт от всички изказвания“ (стр. 511) не звучат сериозно и академично.

На стр. 537 се дава следния пример „Ние имаме две кокошка“ като отклонението се обяснява с факта, че формата на английски за единствено число съвпада с формата за множествено число и оттук интерференцията на български. Вероятно д-р Исса бърка със значението на chicken – пилешко, което няма форма на множествено число. А chicken в смисъл на кокошка има множествено число, което се образува съвсем по правилата – chickens и следователно не може да бъде обяснено със съвпадение на формите.

Бих си позволила да спомена и факта, че макар крал Чарлз III да е държавен глава на Австралия, както и на Канада и Нова Зеландия, и трите държави са суверенни и НЕ са

част от Обединеното кралство, както твърди д-р Исса (стр. 72 от дисертацията и стр. 9 от автореферата).

При публикуване на изследването бих препоръчала да се отстранят повторенията в текста, напр. на няколко места има подробна информация и оценка за българското училище в Сидни, броя и вида на респондентите, и др. Също така е практика да се изведат съкращенията в списък преди основния текст за да може читателят по-лесно да се ориентира, а това липсва.

На стр. 222 е даден пример, който продължава общо 21 страници и цели да осветли ролята на българската баба за запазването на езика при децата. Не виждам защо е необходимо да се даде толкова дълъг пример за да се онагледят неща, които априори се знае и се казва на още няколко места в текста. Особено след като преди това, на стр. 210 пък има друг цитат, който се разпростира на 7 страници. Според мен това води до отклоняване от основните аргументи на автора и размиване на фокуса.

Бих препоръчала в библиографията да се включат и английски и американски автори, които са авторитети в социолингвистиката, както и да се преосмисли методата да се правят „тайни“ записи и респондентите да се изписват с истинските си имена.

6. Заключение:

Критичните ми забележки и препоръки не омаловажават безспорно огромния труд на кандидата при обработката на изследвания материал и постигнатите резултати. Чрез представения текст К. Исса се проявява като лингвист, който твърдо следва доказателствения материал и внимателно и критично пресеява използваната литература.

Заявявам категорично, че трудът „Български език на юг от екватора (социолингвистично проучване на езика на българската емигрантска общност в гр. Сидни, Австралия),“ съдържа теоретични обобщения и решения на големи научни или

научноприложни проблеми, които съответстват на съвременните постижения и представляват значителен и оригинален принос в науката.

Убедено давам своята положителна оценка на работата и предлагам уважаемото жури да присъди научната степен „доктор на филологическите науки“ на доц. д-р Катя Грозева Исса.

Библиография

Сотиров, П. 2018. Новият лингвистичен ред“ в България и преподаването на българския език в чужбина. *Езиков свят - Orbis Linguarum*, 16/1: 67-73.

Хаджиева, К. 2022. Морфосинтактичният подход в преподаването по български език като чужд: валентност и рекция на българския глагол. *Езиков свят - Orbis Linguarum*, 20/1: 86-91.

гр. София

Подпис:

14.08. 2023 г.